

УДК 687.745/749

СЕЛЬСЬКА О.О., ЗАСОРНОВА І.О., ЗАСОРНОВ О.С.

Хмельницький національний університет

**ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЬ РОЗТАШУВАННЯ ТА НАПОВНЕНОСТІ
ОРНАМЕНТАМИ ВИШИВКИ ДЕТАЛЕЙ ПОДІЛЬСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СОРОЧКИ ДЛЯ ОЗДОБЛЕННЯ СУЧАСНОЇ
ЖІНОЧОЇ СУКНІ, ВИКОНАНОЇ В ЕТНО-СТИЛІ**

Мета. *Визначення місць розташування геометричних орнаментів вишивки на деталях української сорочки з метою удосконалення способу оздоблення сучасної жіночої сукні, виконаної в етно-стилі.*

Методика. *Виконано літературно-аналітичний та історико-графічний аналіз, здійснено теоретичні дослідження у фондах музеїв Поділля, розглянуто зразки національних виробів для визначення різновидів місць розташування вишивки на деталях жіночих сорочок Подільського регіону кінця XIX початку XX століття.*

Результати. *Проведені дослідження різних видів українських національних жіночих сорочок з урахуванням використовуваних матеріалів, композиційного рішення орнаменту, колористичного оформлення та мотивів вишивки Подільського регіону кінця XIX початку XX століття. На основі проведених досліджень розроблено ескіз та виготовлено модель жіночої сукні, виконаної в етно-стилі.*

Наукова новизна. *Проведені дослідження дали можливість розробити рекомендації щодо оздоблення сучасних жіночих виробів легкого асортименту орнаментами подільської вишивки, які вирізняють їх серед інших регіонів України.*

Практична значимість. *Представлені результати досліджень можливо використовувати при проектуванні сучасного одягу, що виконаний в етно-стилі і відповідає високій художній довершеності.*

Ключові слова: *національна сорочка, орнаменти вишивки, регіон Поділля, місця розташування вишивки, наповненість вишивкою деталей одягу, сучасна сукня.*

Вступ. Українська вишивка є найбільш красивою і поширеною часткою у народній творчості, яка з споконвіків передавала міфологію, осмислення життя, красу природи та сприйняття світу слов'ян. Це підтверджує велика кількість виробів, виготовлених народними майстринями [1,2].

Створення орнаментів вишивки на виробах (сорочках, безрукавках, плахтах, кожушках та ін.) пов'язане з національними традиціями, географічним розташуванням, світобаченням та людською вірою. Саме тому в Україні є ряд усталеної символіки, яку дослідники знаходять у різноманітних виробах [3].

Найбільшою різноманітністю з поміж усіх традиційних видів одягу вирізняється українська сорочка. Вона здавна носилась, як натільний одяг і складала основу українського національного костюму [4].

Українська сорочка – це нижня жіноча білизна, яку виготовляли трапецієподібної або прямої силуетної форми, що забезпечувало необхідний повітряний прошарок та свободу рухів.

Для її виготовлення обов'язковим було використання натуральних домотканих тканин. Переважно використовували: улітку лляні тканини, восени та навесні — конопляні та вовняні у зимовий період. Серед них найбільшою популярністю користувалось конопляне та лляне полотно, оскільки воно було найдоступнішим. Інколи, щоб надати домотканому конопляному полотну більшої м'якості, до основних волокон додавали волокна льону. Окрім того,

використовували структуру полотна для виконання на ньому орнаментів вишивки технікою “хрест”.

Високої художньої довершеності досягли вироби подільських майстринь: Параски Березовської та Марії Коржук, які першими в країні здобули почесне звання “майстра народної творчості України”. Їх роботи представлені в центрі художньої вишивки Поділля, що на Клембівщині [5].

Дослідження національної сорочки, її декорування, технік вишивання і семантики орнаментів належать науковцям: Городцову В. А., Динцесу Л. А., Амброзу А. К., Фалесвій В. А., Масловій Г. С., Нікішенко Ю. І., Куксюк А. А., Васильєвій І. В., Кара-Васильєвій Т. В., Булгаковій-Ситник Л. П. та ін. [5-7].

Також на сьогодні проведено немало досліджень щодо символічного значення видів геометричних мотивів, які притаманні всій слов'янській міфології і найчастіше зустрічаються у виробах Поділля [8,9], характеру розміщення національної символіки на певних ділянках одягу.

Постановка завдання. Для поширення знань про національні традиції, духовність та культуру нашої держави в сучасному жіночому одязі часто використовують елементи народного вбрання, які характерні саме для нашої країни, зокрема подільського регіону.

Для проектування сучасної жіночої сукні, виконаної в етно-стилі, прототипом може слугувати саме національна сорочка. При цьому, необхідно враховувати конструктивні та художні особливості національних сорочок. Орнамент вишивки має відповідати призначенню виробу, гармонійно поєднуватись з виробом по формі, силуетних лініях, кольору, способу виконання тощо. Важливими задачами також є: вибір розмірів орнаменту, місце його розташування на деталях сукні, крій.

Результати дослідження. Сьогодні сучасне виробництво пропонує різноманітний асортимент тканин за цільовим призначенням, за зовнішнім виглядом, вмістом натуральних, штучних чи синтетичних волокон або ж їх у поєднанні та згідно цінової політики. Найпоширенішими тканинами для виготовлення сукні в етно-стилі є асортимент тканин із вмістом таких волокон як: льон з лавсаном, різновиди сукна, вовняних тканин із домішками віскози та синтетичних волокон. При використанні натуральних тканин і ниток для вишивання, покращуються естетичні показники виробів, а також їх гігієнічні властивості.

Відомо, що усі орнаменти вишивки, якими оздоблювали українські сорочки, розділені на три групи: геометричні (кола, розетки, ромби, ромби з гачками, квадрати, трикутники, орнаменти язичницької символіки), рослинні (вазони, листя, жолуді, барвінок, калина, маки, виноград, рожа), при цьому у кожній місцевості вишивали саме ті рослини, які оточували людину та тваринного характеру (птахи – фазани, півні, зозулі, голуби; тварини – риба, кінь, заєць; комахи – метелики, бабки) тощо [5,6].

Більшість геометричних мотивів пов'язані з культом сонця і сонячною системою: кола, розетки, зірки, ромби, трикутники, квадрати і прості кольорові смуги. Також символ кола означав весільний вінок нареченої, але таке значення переважає лише у обрядовій символіці. А от значення хреста не лише оберігав предмет і власника від негативних потойбічних сил, але й мав значення дерева Всесвіту. Тобто він позначав чотири природні стихії – земля, вода, вогонь та повітря.

Найчастіше при оздобленні подільських сорочок використовували різноманітні варіанти ромбів: прості ромби, ромби з гачками (вусиками) або з вписаними у них іншими орнаментами, ромби у поєднанні з рослинними мотивами тощо.

Ромб часто зустрічається на стародавніх статуетках богинь плодючості, ромбовидні узорі вишивали на весільних рушниках, весільному вбранні молодої, такий одяг жінка носила до народження дитини. Ромб (або трипільський квадрат) – це також образ борони – інструмента, що готує землю до засіву.

З рослинних мотивів: барвінок і калина — символ дівоцтва; соняшник, виноград, рожа з трьома листками, рута та любисток були символами кохання, які найчастіше зображували на весільних жіночих сорочках [10].

У подільському регіоні переважали геометричні орнаментальні композиції, рослинні та тваринні зустрічаються рідше. Використання подольцями складних геометричних форм у вишивці досягло високого рівня у вишивальному мистецтві настільки, що його можна порівняти із мозаїкою. А виконання геометричних орнаментів технікою “хрест” надавало можливість підвищення або пониження тональності окремих їх елементів. Також у подільських вишиванках простежуються геометричні символи із стародавньої трипільської культури, представники якої проживали на території Хмельницької області.

Композиційне рішення є взаємозалежним із призначенням кожної жіночої сорочки. Відомо, що у будні жінки носили сорочки із меншою кількістю вишитих елементів, а у святкові дні, в церкву, на весілля, а також на смерть жінки одягали пишно прикрашені сорочки.

Вибір композиції залежав від техніки виконання вишивки і виду матеріалу. Мережили полотно, щоб надати сорочці більшої легкості та вишуканості, а також використовували мережку, як спосіб з'єднання деталей між собою. Техніка “низь”, надавала виробу насиченості, тому композиція таких сорочок є простішою. З використанням техніки “хрест” композиція ставала вразі складнішою та багатограннішою у порівнянні з “низью”, а техніка “гладь” є вершиною будь-яких композиційних рішень. Тобто, композиція сорочки є цілою системою, що поєднує усі конструктивно-декоративні елементи виробу. Оскільки техніка «хрест» найчастіше застосовується на Поділлі [11], тому її обрано для подальшого дослідження.

Колірне вирішення оздоблення сорочки уособлювало використання одного чи двох кольорів, але інколи зустрічались вишиті вироби із трьома і більше кольорами. Найхарактернішим забарвленням були нитки чорного і червоного (або темно-вишневого) кольорів. Інколи простежується включення до основного кольору таких кольорів як – жовтий, зелений, блакитний, синій.

Для святкових сорочок, а особливо весільних, заможніші майстрині вишивали та мережили полотно золотими та срібними нитками, менш заможні використовували для вишивки і мережки нитки білого кольору [11]. Найбільш часто використовували нитки червоного та чорного кольорів, оскільки саме червоний колір підсилює енергію та є найактивнішим оберегом. Цей колір також може нейтралізувати негативну інформацію. Червоний у поєднанні з чорним - є символічними кольорами для української вишитої сорочки.

Сорочка завжди була натільним одягом і використовувалась, як нижня білизна, тому саме вона слугувала своєрідним духовним оберегом людини. Щоб вберегтись від негативної енергетики, злих демонів, вроків, приворотів (чорної магії), традиційно розташовували вишивку: навколо шиї (комір, зріз горловини); навколо нагрудного розрізу, низ рукава (манжети, нижній зріз рукава); низ переду і спинки. Таким чином, усі отвори у жіночій сорочці оздоблювали вишивкою, яка виконувала функцію оберегу та оздоблення.

Місце розташування та наповненість вишивкою деталей одягу також залежали від призначення сорочки. Проте, в процесі дослідження виявлено чітку систему розташування орнаментів в українських сорочках.

І. Розміщення вишивки на переді. Довжина вишивки спереду зазвичай сягала від горловини виробу до лінії талії або нижче лінії грудей. Композиційне рішення вишивки по низу виробу (переду і спинки), рукава може бути таким же як і у верхній частині переду або його спрощений варіант.

Варіанти розміщення залежали від: композиційного вирішення вишивки (вузька чи широка вишивка), способу і місця розташування орнаментів на певній деталі сорочки. Оздоблюючи сорочки геометричними орнаментами, враховували їх симетричність. Для цього орнаменти починали вишивати з середини рапорту і з середини деталі виробу [11].

Варіанти композиційних рішень розміщення вишивки на переді сорочки представлені на рис. 1-3.

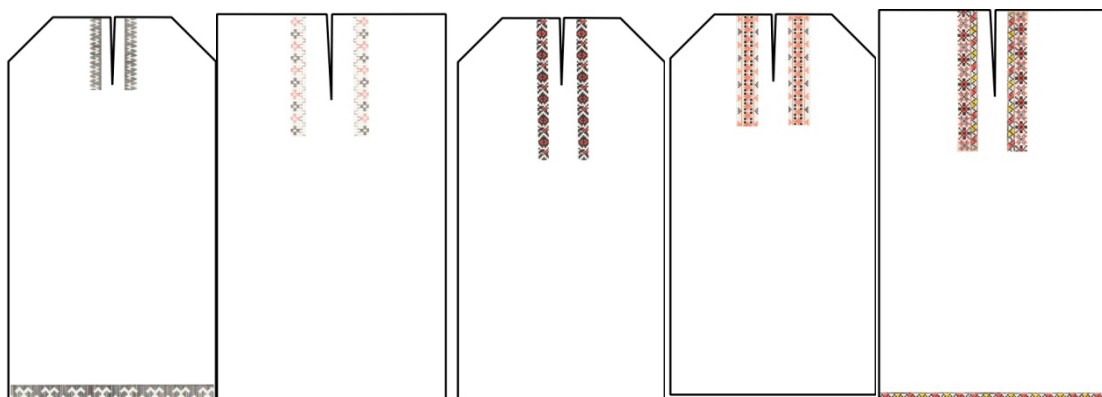

Рис. 1. Варіанти композиційного рішення розміщення вузької вишивки на переді сорочки

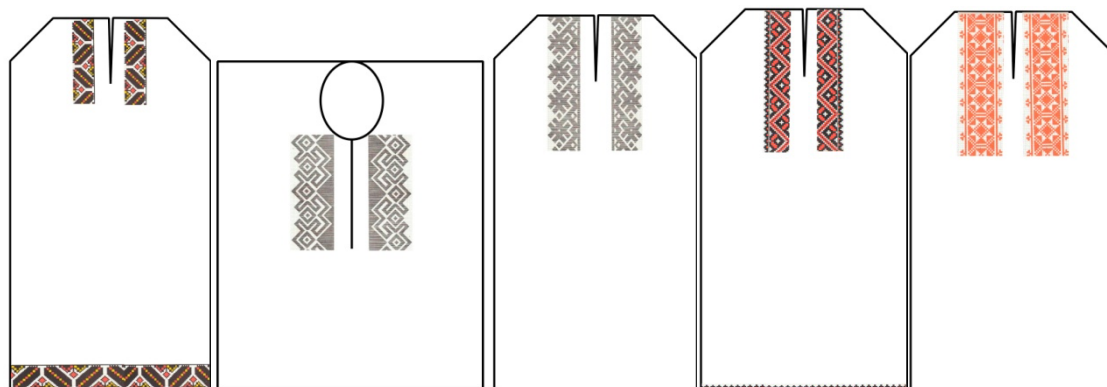

Рис. 2. Варіанти композиційного рішення розміщення широкої вишивки на переді сорочки

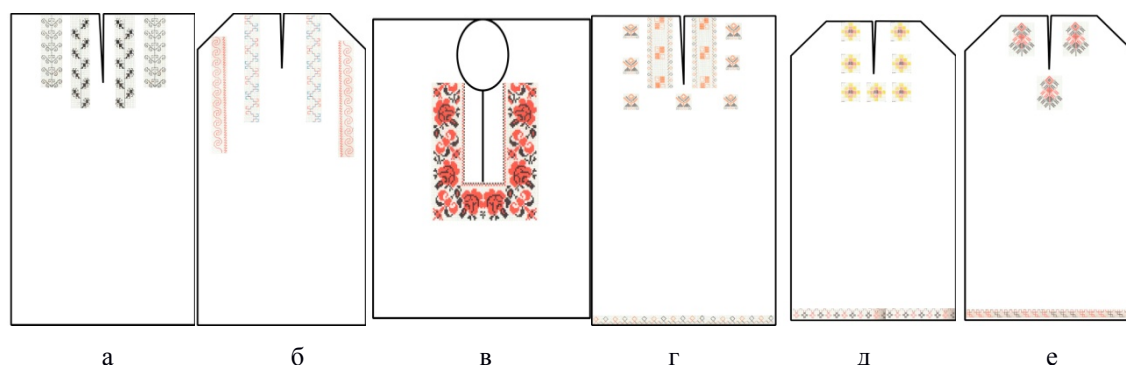

Рис. 3. Варіанти композиційного рішення розміщення вишивки:

а – паралельне розміщення на різних рівнях широкої вишивки; б – паралельне розміщення на різних рівнях вузької вишивки; в – квадратне розміщення по лінії розрізу горловини; г – розміщення широкої вишивки паралельно лінії розрізу горловини з квадратним розміщенням розеток; д – квадратне розміщення розеток по лінії розрізу горловини; е – трикутне розміщення вазону по лінії розрізу горловини

II. Розміщення вишивки на комірі. Оскільки в подільській сорочці переважно виконували коміри: відрізний стояк та стояче-відкладний з суцільновикроєним стояком, то у першому варіанті вишивка розміщувалась по всьому комірі, а у другому - по стояку або по лінії відльоту коміра, рис. 4.

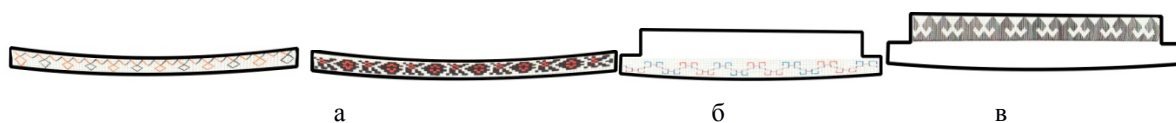

Рис. 4. Варіанти композиційного рішення розміщення вишивки на комірі:

а – повністю по відрізаному стояку; б – по стояку у стояче-відкладному з суцільновикроєним стояком; в – по лінії відльоту у стояче-відкладному з суцільновикроєним стояком

III. Розміщення вишивки на рукаві. Найбільше варіантів розташування вишивки виявлено на рукавах: лінійне розміщення (вертикальне або горизонтальне), вазон, розетки, паралельне на різних рівнях, розміщення по діагоналі. При цьому, деталь рукава може бути повністю заповнена (рис. 5), наполовину (рис. 6) або частково (рис. 7) тощо.

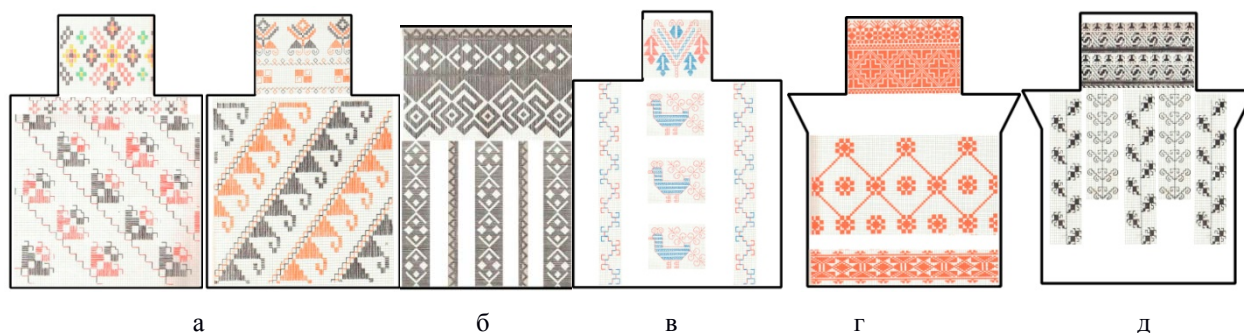
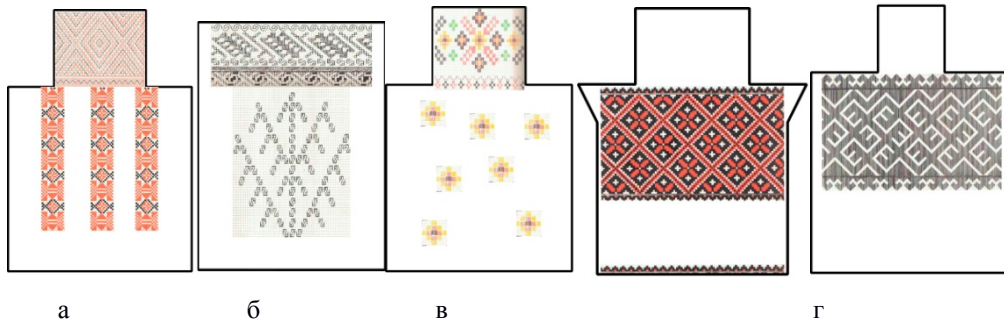

Рис. 5. Варіанти композиційного рішення розміщення вишивки на рукаві із повним заповненням вишивкою:

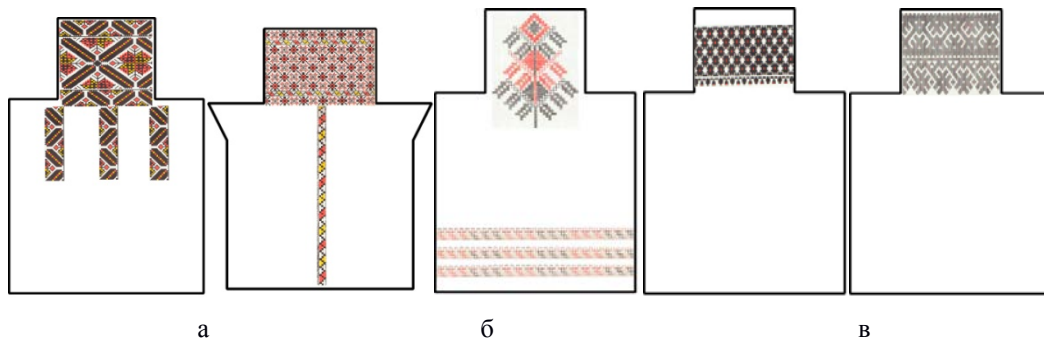
а – горизонтальне та діагональне розміщення вишивки; б – горизонтальне та вертикальне розміщення вишивки; в – вертикальне розміщення вишивки; г – горизонтальне та ромбовидне розміщення вишивки; д – горизонтальне та вертикальне паралельне на різних рівнях розміщення вишивки

Рис. 6. Варіанти композиційного рішення розміщення вишивки на рукаві із заповненням вишивкою наполовину:

а – горизонтальне та вертикальне паралельне розміщення вишивки; б – горизонтальне розміщення вишивки та вазон; в – горизонтальне розміщення вишивки із розетками; г – горизонтальне розміщення вишивки

Рис. 7. Варіанти композиційного рішення розміщення вишивки на рукаві із частковим заповненням вишивкою:

а – горизонтальне та вертикальне розміщення вишивки; б – горизонтальне розміщення вишивки та вазон; в – горизонтальне розміщення вишивки

IV. Розміщення вишивки на манжетах. Досліджено, що розташування вишивки на манжетах завжди горизонтальне, єдиною відмінністю є лише наповненість: часткова або повна, рис. 8.

Рис. 8. Варіанти композиційного рішення розміщення вишивки на манжетах

На основі проведених досліджень щодо варіантів розміщення та заповнення вишивкою українських національних сорочок розроблено ескіз та виготовлено модель жіночої сукні, виконаної в етно-стилі із врахуванням конструктивних особливостей національної сорочки [12], видів матеріалів та підбору кольорів ниток для вишивання, рис. 9.

Рис. 9. Модель жіночої сукні, виконаної в етно-стилі:

а – ескіз моделі сукні; б – фотографічне зображення сучасної жіночої сукні, виконаної в етно-стилі

Висновок. Проведено наукові дослідження різних видів українських національних жіночих сорочок подільського регіону кінця XIX початку XX століття щодо використовуваних матеріалів, наповненості деталей сорочок орнаментами вишивки і місць їх розташування, колористичного оформлення.

Визначено особливості та характерні ознаки подільських сорочок, що вирізняють їх серед інших регіонів України. Запропонована характеристика надає можливість розробки практичних рекомендацій та вдосконалення способу оздоблення сучасного жіночого одягу легкого асортименту, що виконаний в етно-стилі.

В результаті проведених досліджень розроблено ескіз та виготовлено модель жіночої сукні, виконаної в етно-стилі. Модель є конструктивно та композиційно довершеною, тому може бути впроваджена у швейне виробництво.

Список використаної літератури

1. Булгакова-Ситник Л. П. : Етнокультурна Характеристика Народної Вишивки Поділля (кінець XIX - 30-і роки XX ст.) // Автореферат дисертації Львів – 2000. – С. 1-11.
2. Скрипник Г. А. Історія українського мистецтва : у 5 томах / За ред. Г. А. Скрипник. Т. 5. К., 2008. - 1048 с.
3. Причепій Є. М. Вишивка східного Поділля: Альбом / Є. М. Причепій, Т. І. Причепій. - К. : Родовід, 2007. – 344 с.
4. Кара-Васильєва Т. В. Українська сорочка : Альбом / Т. В. Кара-Васильєва. – К. : Томіріс, 1994. – 32 с.
5. Кара-Васильєва Т. В. Українська вишивка : Альбом / Т. В. Кара-Васильєва. К. : Мистецтво, 1993. - 264 с.

6. Нікішенко Ю. І. Символіка окремих геометричних орнаментів української вишивки / Ю. І. Нікішенко // Наукові записки. – Т. 20-21. – К. : КМ Академія, 2002. – С. 76-80.
7. Амброз А. К. Раннеземледельческий культовый символ (“ромб с крючками”) / А. К. Амброз // Советская археология – 1965. – №3. – С. 11–22.
8. Куксюк А. А. Аналіз та класифікація художньо-конструктивних елементів автентичних зразків українських жіночих вишитих сорочок / А. А. Куксюк, І. В. Васильєва / Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. - 2015. - №4. - С. 169-176.
9. Засорнова І.О. Розробка процесу оздоблення вишивкою жіночих костюмів з урахуванням українських народних традицій : автореф. дис. ... канд. техн. наук : спец. 05.18.19 / І.О. Засорнова. - Хмельницький, 2012.– 21 с.
10. Китова С. А. Полотняний літопис України: Семантика орнаменту / С. А. Китова. - 2-е вид., доповн. - Черкаси : Брама, 2003. - 223 с.
11. Чумарна М. І. Вишивання долі / М. І. Чумарна. – Львів : Апріорі, 2009. – 88 с.
12. Засорнова І. О. Класифікація конструктивних особливостей українських національних сорочок / І. О. Засорнова, О.О. Сельська // Вісник Хмельницького національного університету. - 2016. - №3. - С. 272-277.

References

1. Bulgakova-Sytnik L. : Ethno-cultural Characteristics of Podillya folk embroidery (late XIX – 30-th years of XX century) // Thesis Lviv - 2000. - P. 1-11.
2. Skrypnyk G. History of Ukrainian art : in 5 volumes / ed. G. Skrypnyk. 5. T. K., 2008. - 1048 p.
3. Prychepiy E. Embroidery of eastern Podillya : Album / E. Prychepiy, T. Prychepiy. - K. : Rodovid, 2007. - 344 p.
4. Kara-Vasilyeva T. Ukrainian shirt : Album / T. Kara-Vasilyeva. - K. : Tomiris, 1994. - 32 p.
5. Kara-Vasilyeva T. Ukrainian embroidery : Album / T. Kara-Vasilyeva. K. : Mysteztvo, 1993. - 264 p.
6. Nikishenko Yu. Symbols of geometric ornaments in Ukrainian embroidery / Yu. Nikishenko // Scientific notes. - T. 20-21. - K. : KM Academia, 2002. - P. 76-80.
7. Ambrose A. Early agricultural symbol (“rhombus with hooks”) / A. Ambrose // Soviet archeology - 1965. - №3. - P. 11-22.
8. Kuksyuk A. Analysis and classification of elements of authentic examples of female Ukrainian embroidered shirts / A. Kuksyuk, I. Vasilyeva / Announcer of Kiev National University of Technology and Design. - 2015. - №4. - P. 169-176.
9. Zasornova I. Development of process of finishing women costumes with embroidery taking into account Ukrainian folk traditions : abst. dis. ... cand. techn. scien. : spec. 05.18.19 / I. Zasornova. - Khmelnytsky, 2012.- 21 p.
10. Kitova S. Linen Ukraine chronicle: Semantics of ornament / S. Kitova – 2nd ed., adv. - Cherkasy : Brama, 2003. - 223 p.
11. Chumarna M. Embroiding fate / M. Chumarna. - Lviv : Apriori, 2009. - 88 p.
12. Zasornova I. Classification of the design features of Ukrainian national shirts / I. Zasornova, O. Sielska // Announcer of Khmelnytsky National University. - 2016. - №3. - P. 272-277.

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ МЕСТОПОЛОЖЕНИЯ И НАПОЛНЕННОСТИ
ОРНАМЕНТАМИ ВЫШИВКИ ДЕТАЛЕЙ ПОДОЛЬСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ
СОРОЧКИ ДЛЯ ОТДЕЛКИ СОВРЕМЕННОГО ЖЕНСКОГО ПЛАТЬЯ,
ВЫПОЛНЕННОГО В ЭТНО-СТИЛЕ**

СЕЛЬСКАЯ А.О., ЗАСОРНОВА И.А., ЗАСОРНОВ А.С.

Хмельницкий национальный университет

Цель. Определение мест расположения геометрических орнаментов вышивки на деталях украинской сорочки с целью усовершенствования способа отделки современного женского платья, выполненного в этно-стиле.

Методика. Выполнено литературно-аналитический и историко-графический анализ, осуществлено теоретические исследования в фондах музеев Подолья, рассмотрены образцы национальных изделий для определения разновидностей мест расположения вышивки на деталях женских сорочек Подольского региона конца XIX начала XX века.

Результаты. Проведены исследования различных видов украинских национальных женских сорочек с учетом используемых материалов, композиционного решения орнамента, колористического оформления и мотивов вышивки Подольского региона конца XIX начала XX века. На основе проведенных исследований разработаны эскиз и изготовлена модель женского платья, выполненного в этно-стиле.

Научная новизна. Проведенные исследования дали возможность разработать рекомендации по отделке современных женских изделий легкого ассортимента орнаментами украинской подольской вышивки, которые выделяют их среди других регионов Украины.

Практическая значимость. Представлены результаты исследований можно использовать при проектировании современной одежды, выполненной в этно-стиле, которая соответствует высокому художественному совершенству.

Ключевые слова: национальная сорочка, орнаменты вышивки, регион Подолья, места расположения вышивки, наполненность вышивкой деталей одежды, современное платье.

**POSITIONING LOCATION AND PLENUM ORNAMENT WITH EMBROIDERY
OF PARTS OF PODOLSKYI NATIONAL SHIRTS FOR FINISHING MODERN
WOMEN DRESS, MADE IN THE ETHNIC STYLE**

SELSKA O., ZASORNOVA I. ZASORNOV A.

Khmelnytsky National University

Purpose. Determining the locations of geometric embroidery patterns on Ukrainian shirts with the aim of improving the method of finishing modern woman's dress, made in the ethnic style.

Methods. Achieved literary-analytical, historical and graphical analysis, carried out theoretical research in collections of Podillya museums to determine the varieties of embroidery locations on the details of women's shirts in Podillya region, in the end of XIX beginning of the XX century.

Results. The research of different kinds of Ukrainian national women's shirts based on the materials used, the composite ornament, color creation and design motifs of embroidery in Podillya region of the end of XIX beginning of the XX century. Based on these studies we designed and produced a sketch of the female model dress, made in the ethnic style.

Scientific novelty. The studies create an opportunity to develop recommendations for the decoration of modern women's clothes with ornaments of Ukrainian Podillya embroidery, distinguishing them from other regions of Ukraine.

Practical importance. The research results can be used in the design of modern clothing made in the ethnic style and it is the highest artistic perfection.

Keywords: national shirt, embroidery designs, Podolia region, embroidery location, plenum of with embroidery, modern dress.